

УДК 39: 908: 646/649

Петрова Наталія Олександрівна

кандидат історичних наук,
доцент кафедри археології та етнології України,
заступник декана факультету історії та філософії з наукової роботи,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(Україна, Одеса),

старший науковий співробітник відділу
дослідження соціо-демографічних та правових аспектів

Голодомору-геноциду філіалу
“Інститут дослідження Голодомору”
Національного музею Голодомору-геноциду
(Україна, Київ)

pani_natalka@ukr.net

petrova_natalia@onu.edu.ua

ORCID.ORG/0000-0001-9536-4357,

Natalia O. Petrova

Candidate of Historical Sciences (PhD),
Associate Professor of the Department of
Archaeology and Ethnology of Ukraine,
Deputy Dean of the Faculty of History and Philosophy of
Scientific Work,
Ilyia.I. Mechnykov National University of Odesa
(Ukraine, Odesa)

Senior Research Fellow,
Department of Socio-Demographic
and Legal Aspects of the Holodomor Genocide,
‘Holodomor Research Institute’,
Branch of the National Museum
of the Holodomor Genocide
(Ukraine, Kyiv)
ORCID.ORG/0000-0001-9536-4357

КОМПЛЕКС ЕТНОГРАФІЧНОГО ТА ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ “ФРУМУШИКА-НОВА”: ДОСВІД РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО БУДЖАКА

THE COMPLEX OF ETHNOGRAPHIC AND GREEN TOURISM “FRUMUSHYKA-NOVA”: EXPERIENCE OF REPRESENTATION OF MULTICULTURAL BUDZHAK

Анотація

Фрумушика-Нова – унікальний туристичний об’єкт і музейний історико-етнографічний комплекс просто неба на півдні України. Він розташований в екологічному заповіднику – Буджацькому степу (в Тарутинському районі Одеської області на території колишнього військового полігону) з притаманною для нього флорою і фауною. Подібні об’єкти в Європі існують давно, де їм приділяють велику увагу як важливому компоненту виховання, вивчення історичної і культурної спадщини. В Україні необхідного досвіду організації таких комплексів ще бракує, тоді як українське суспільство відчуває гостру необхідність у використанні таких об’єктів.

Сьогодні Фрумушика-Нова відома як об’єкт зеленого туризму, рекреаційна база для сімейного відпочинку, що може стати своєрідною історико-етнографічною навчальною лабораторією, адже тут зосереджені унікальні етнокультурні пам’ятки семи основних груп населення (болгари, гагаузи, євреї, молдовани, німці, росіяни, українці).

Фрумушика-Нова може бути місцем проведення освітньо-пізнавальної, виховної і навчально-методичної роботи. Тут існує краєзнавчий музей, експозиція якого репрезентує історію Буджака, а комплекси садиб відображають побут і традиційну культуру етнічних груп населення південної Бессарабії.

Матеріальна і технічна база Фрумушики готова для проведення науково-практичних семінарів з підготовки і підвищення кваліфікації туроператорів, зокрема на міжнародному рівні, насамперед з країнами-сусідами – Румунією і Молдовою.

Ключові слова: Фрумушика-Нова, Румунія, Молдова, Україна, етнічна культура.

Abstract

Frumushyka-Nova is a unique tourist site in the south of Ukraine and an open air historical and ethnographic complex. It is in an ecological conservation, Budzhak steppe (in Tarutyno district of Odesa region on the territory of the former military training ground) with inherent flora and fauna.

Such objects in Europe have existed for a long time, where they have been given great attention as an important component of

education, study of historical and cultural heritage. In Ukraine, unlike Europe, there is still lack of experience in the organization of such complexes, while the Ukrainian society feels an urgent need for the availability and use of such facilities.

Today Frumushyka-Nova is known as a tourist site, a green tourism facility, as a recreational centre for family holidays.

It is worth saying that Frumushyka-Nova can and should become a kind of historical and ethnographic acting training laboratory, because there are unique ethno-cultural reminders of seven main groups of the population (the Bulgarians, Gagauz, Jews, Moldovans, Germans, Russians, Ukrainians).

Frumushyka-Nova can be a place of educational, multidisciplinary, and methodological work. There is a local lore museum, the exposition of which represents the history of Budzhak, and ethnographic complexes in the form of ethnic estates reflect the life and traditional culture of ethnic groups of the population of southern Besarabia.

Frumuszyka's material and technical base is ready for research and practical seminars on training and advanced training of tour operators, including international, especially with neighbouring countries, Romania and Moldova.

Key words: Frumushyka-Nova, Romania, Moldova, Ukraine, ethnic culture.

На півдні України, приблизно за 200 км від Одеси та за 10 км від кордону з Молдовою, як перлина у Буджацькому степу, в екологічному заповіднику з притаманною для нього флорою і фауною знаходиться унікальний туристичний об'єкт і музейний комплекс просто неба – центр етнографічного та зеленого туризму Фрумушика-Нова. Сюди складно дістатися, тому краще їхати в суху погоду. Колись тут випробували новітнє військове обладнання СРСР, а сьогодні відроджують старі традиції чабанів, виноробів та землеробів унікального Тарутинського степу.

Подібні об'єкти в Європі функціонують давно, там їм приділяють велику увагу як важливому компоненту виховання, вивчення історичної і культурної спадщини. В Україні, на відміну від Європи, необхідного досвіду організації таких комплексів ще бракує, тоді як українське суспільство відчуває гостру необхідність у наявності та використанні саме таких туристичних об'єктів.

Цей комплекс став одним із цікавих та популярних об'єктів етнотуризму. Зазначимо, що в Законі України “Про туризм”¹ етнотуризм не зазначено як окремий вид діяльності. Натомість популярність саме цього виду туризму, як форми пізнання життєдіяльності та культурних надбань суспільства в Україні останнім часом значно зростає.

Основні завдання етнотуризму направлені на ознайомлення з традиційною культурною спадщиною, відображеною в господарській діяльності, побуті, обрядах і звичаях. Щороку Україну відвідують десятки тисяч іноземців, зростає інтерес і українців до своєї історії та культури. Етнотуризм поступово стає прибутковою сферою підприємництва і потребує відповідного змістового наповнення та методичного забезпечення з урахуванням регіональної специфіки. Остання передбачає виконання першочергових завдань облікового змісту: чимало туристичних об'єктів у регіонах України ще не внесені до туристичних мап і маршрутів. Одним із таких регіонів є Одещина, етнотуризм для якої є особливо перспективним як в бізнесовому плані, так і в плані його використання як методу формування ще однієї грані іміджу південно-західної частини Причорномор'я, як своєрідної лабораторії наукового аналізу розвитку туристичної галузі в Україні. Саме на Одещині з її розмаїтою етнокультурною спадщиною³ у широкому обсязі розкривається розуміння суті і змісту поняття “етнотуризм”, який можна практикувати, з використанням пам'яток найбільш ранніх періодів історії регіону та етнокультурні надбання представників різних етнічних спільнот, які проживають в регіоні. Тому, такий туризм є етноісторичним, адже презентація етнокультури без історичного контексту значно звужує інформаційне поле формування образних уявлень у туриста, а туристичні об'єкти ранніх періодів слід розглядати як продукт сформованої етнічної спільноти⁴.

Звертаємо увагу на деякі важливі для етнотуризму питання, які ще не отримали належного місця в практичній площині, зокрема на Одещині. Зробимо акцент на окремих формах етнотуризму, використання яких відкриває нові перспективи. Один із них стосується виявлення та залучення нових туристичних об'єктів, зокрема і Фрумушики-Нової. Необхідно зазначити, що процес виявлення і відповідного оформлення об'єктів етнотуризму в Україні набирає обертів, зростає

1 Про туризм. Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>. (дата звернення: 27.09.2020).

2 *Анісімович-Шевчук О.* Роль етнотуризму у формуванні політичної культури українського суспільства // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2013. – № 3. – С. 56–59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uu.edu.ua/upload/Наука/Electronni_naukovi_vidannya/Osvita_regionu/osvita_regioniv_3_2013.pdf (дата звернення: 13.01.2021); *Дутчак О.* Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Випуск 23–24. – 2013. – С. 318–322 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/7148/1/%d0%94%d1%83%d1%82%d1%87%d0%b0%d0%ba%20%d0%9e.%20%d0%a2%d0%b5%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%be-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%87%d0%bd%d1%96%20%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b5%d0%bc%d0%b8%20%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%b5%d1%82%d0%bd%d0%be%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8%d0%b7%d0%bc%d1%83.pdf> (дата звернення: 13.01.2021); *Кулаковська І. М.* Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2010. – № 3. – С. 73–76; *Орлова М. Л.* Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук: спеціальність 11.00.02 “Економічна та спеціальна географія”. – Одеса, 2009. – 19 с.; *Рожнова В.* Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід // Етнічна історія народів Європи. – 2013. – Випуск 39. – С. 35–44.

3 *Кушнір В. Г.* Народознавство Одещини. – Одеса, 2008. – 205 с.; *Кушнір В. Г., Петрова Н. О., Поломарьов В. М.* Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н). – Одеса, 2010. – 392 с.

4 *Кушнір В. Г., Петрова Н. О.* Етнотуризм на Одещині: перспективи розвитку // Проблеми туристичної галузі України: здобутки, стан, перспективи: збірник праць за матеріалами засідання наукового симпозиуму, 3–4 квітня 2014 року. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – С. 32–36.

і потреба своєрідної “інвентаризації”, актуальної як для Одещини, так і для інших областей. Слід звернути особливу увагу на пам’ятки, які так і не потрапили до категорії таких об’єктів. Зокрема йдеться про пам’ятки, які умовно можна зарахувати до групи *опосередкованих туристичних об’єктів*. Тобто таких, на яких не існує репрезентативних матеріальних залишків для візуального сприйняття, але вони є носіями необхідної інформації, а репрезентація відбувається шляхом реконструкції/відтворення втрачених матеріальних пам’яток. Вони ще не стали окремими туристичними об’єктами, за винятком деяких, але внесення їх до туристичного маршруту бажане, оскільки вони є продуктом історії, наповнюють інформаційний зміст екскурсії, формують комплексне уявлення про розвиток історичного процесу. Розповідь про такі пам’ятки доцільна по маршруту руху екскурсійної групи до кінцевого пункту призначення розширить уявлення про історію краю, репрезентує його історичне і культурне розмаїття. Наприклад, на туристичному маршруті із Одеси до Рені є чимало археологічних пам’яток, зокрема таких, що розташовані безпосередньо біля автошляху.

Наша увага зосереджена на описі одного з унікальних туристичних об’єктів, відтвореного у 2006 році. Сьогодні Фрумушика-Нова Тарутинського району Одеської області відома як туристичний об’єкт та об’єкт зеленого туризму, рекреаційна база для сімейного відпочинку⁵. Будівництво комплексу почалося влітку 2006 р. на місці колишніх сіл Фрумушика-Нова та Рошия, виселених та зруйнованих радянською владою навесні 1946 р. у зв’язку зі створенням військового полігону.

Село Фрумушика-Нова у 1813 р. було засноване в долині поблизу річки. В перекладі з молдавської Фрумушика означає “Тарненька”. У ті часи була поширеною практика, коли люди, переселившись на нове місце і заснувавши село, називали його на честь свого рідного поселення, додавши слово “нова”. На виникнення назви села Фрумушика, ймовірно, вплинуло місце його розташування⁶: це була сприятлива місцевість для хліборобства, виноградарства, садівництва і городництва, а степ на водорозділах міг забезпечити кормом численне поголів’я великої і дрібної рогатої худоби та коней.

Жителями Фрумушики-Нови були представники різних етносів, які репрезентували полікультурну специфіку Буджака. У 1924–1925 р. в селі проживало 264 родини, з них 247 – румуни (молдовани), 7 – болгари, 5 – руші (українці), 3 – євреї. Поселення успішно розвивалося, зростала кількість населення. Наприклад, в 1941 р. у селі нараховувалося 484 платники податків. Але з приходом радянської влади та створенням у 1946 р. військового полігону площею 24,5 тисячі гектарів село припинило своє існування. З мапи Тарутинського району влітку 1946 р. зникли ще кілька довколишніх молдовських сіл та поселень німців-колоністів⁷. Було зруйновано сільську громаду Фрумушики-Нови, її господарську і звичаєво-побутову культуру. Психологічного удару зазнали представники трьох поколінь. Діти, їхні батьки, бабусі і дідусі втратили малу батьківщину, опинилися в іншому мовному та культурному середовищі, якщо оселялися не серед молдован. Навіть у молдовських селах таких переселенців ідентифікували як “не своїх”, даючи їм відповідні назви. Історико-етнографічні особливості поселення досліджені нами у монографії “Фрумушика-Нова (історико-етнографічний нарис)”⁸.

Один із нащадків виселених селян, підприємець Олександр Паларієв, у 2006 р. почав відродження господарства Фрумушики, яке сьогодні є одним із найбільших в Європі вівчарських комплексів з вирощування каракульської породи. Спеціалізація господарської діяльності зумовила практики меморіалізації. Під час відвідування Фрумушики-Нова туристи мають змогу побачити найбільший гранітний пам’ятник в світі “Чабан Фрумушики-Нова”, внесений до Книги рекордів Гіннеса, а також до Національного реєстру рекордів України. Висота пам’ятника – 16,43 м (17,93 м з постаментом), вага 1080 тон.

Під час подорожі до цього комплексу є можливість скуштувати та придбати м’який сир (бринзу), виготовлений за традиційною рецептурою з екологічно чистих та натуральних продуктів.

Фрумушика-Нова – центр сімейного відпочинку для дорослих та дітей. Туристи можуть відвідати міні-зоосад та погодувати тварин, отримати насолоду від риболовлі, дегустувати фірмові вина з сімейної виноробні. В літню спеку можна освіжитися в басейні, відвідати лазню та чан. Для дітей облаштований дитячий майданчик, є можливість пограти на свіжому повітрі у волейбол, футбол, міні-гольф.

Вже майже 15 років це гарне та незвичайне місце для святкування найголовніших родинних свят: днів народження, ювілеїв, весіль. Також тут зручно проводити корпоративні зустрічі, семінари та конференції, оскільки у комплексі вдало поєднуються краєвиди, місцеві традиції гостинності та сучасні технології туристичного бізнесу. На території комплексу є конференц-зал на 150 місць, а місцеві кулінарні традиції гостинності можна відчутти в *Корчмі*.

Цікавим та надзвичайно багатим є краєзнавчий музей комплексу та власне етнографічний музей просто неба “Бессарабське село Фрумушика-Нова”.

Центр етнографічного та зеленого туризму Фрумушика-Нова – місце, де є унікальна можливість побачити безкрайній степ у його сезонних вбраннях. Взимку він подібний на справжню тундру, навесні – в свіжому зеленому вбранні може конкурувати з квітучим лісом; спекотного літа – тиша степу та безмежне зіркове небо занурюють у світ подорожі, а руда степова осінь з келихом місцевого домашнього вина та шматочком бринзи сповнює романтики.

Зазначимо, що Фрумушика-Нова, крім центру етнотуризму, має потенціал стати своєрідною історико-етнографічною навчальною лабораторією, адже тут зосереджені унікальні етнокультурні пам’ятки семи груп населення: болгари, гагаузи, євреї, молдовани, росіяни, німці, українці⁹.

5 Фрумушика-Нова. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://frumushika.com> (дата звернення: 13.01.2021).

6 Кушнір В. Г., Петрова Н. О., Паларієв О. А. Фрумушика-Нова (історико-етнографічний нарис). – Одеса, 2020. – 72 с.

7 Руденко Є. Ленін, Сталін, бринза. Як у бессарабському степу відродили знищене село // Українська правда. – 9 серпня 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/9/7223127> (дата звернення: 13.01.2021).

8 Кушнір В. Г., Петрова Н. О., Паларієв О. А. Вказ. праця... – С. 10.

9 Там само. – С. 13.

Фрумушика-Нова може бути місцем проведення освітньо-пізнавальної, виховної, навчально-методичної роботи. Базою для цього є краєзнавчий музей, експозиція якого репрезентує історію Буджака. В “Бессарабському селі Фрумушика-Нова” завдяки зусиллям науковців та засновника представлені етнографічні комплекси, що відображають побут і традиційну культуру етнічних груп населення південної Бессарабії. Туристи мають змогу ознайомитися з етнічними садибами XIX–XX ст., що репрезентують самобутню культуру українців, молдован, болгар, гагаузів, росіян, німців, євреїв. Кожна садиба – це реконструйований мікрокосмос житла та його внутрішнього оздоблення з деталями інтер’єру, предметами побуту, зразками одягу. Експонати були зібрані в навколишніх населених пунктах, зокрема тих, куди виселяли жителів Фрумушики в 1946 році.

Матеріальна і технічна база Фрумушики готова для проведення науково-практичних семінарів із підготовки і підвищення кваліфікації туроператорів, зокрема на міжнародному рівні, насамперед з країнами-сусідами – Румунією і Молдовою.

Завдяки таким комплексам, як Фрумушика-Нова, на Одещині можна використовувати різні форми і методи етнотуризму. Однією із них є рідкісна для наших часів форма *спостереження за системою життєдіяльності населення*. Оскільки на території комплексу відтворено не тільки історико-етнографічну, але й рекреаційну складову частину, поєднання відпочинку з пізнанням історії і культури населення краю розкриває перед регіоном оптимістичні перспективи. В комплексі розміщені господарські і житлово-побутові споруди, максимально адаптовані до умов Степу, а господарська діяльність в її унікальних формах перетворює їх на особливо привабливий туристичний об’єкт. Природні умови дельти Дунаю визначили основні пріоритети господарства населення, зокрема і вівчарство, а відтак сформували відповідну культуру. Традиційні та архаїчні прийоми виготовлення бринзи та інших страв, вовняних виробів, утримування худоби використовуються й сьогодні і викликають підвищений інтерес у туристів.

Унікальність ландшафту, комунікацій, господарських та житлово-побутових об’єктів, розташованих у комплексі, є взаємодією культур, носіями яких є молдовани, українці, болгар, євреї, росіяни, гагаузи, німці, а до того ж є прекрасним зразком моделі адаптації людини до конкретного природного середовища і перетворення цієї моделі в своєрідну етнокультурну пам’ятку.

Для українців цей район особливий не тільки з погляду унікальності етнокультурного комплексу. Цілоком обґрунтовано Бессарабію можна зарахувати до так званих *екзотичних зон* туристичного відвідування. Однак туристичне розмаїття цим не обмежується. Українці румунської частини дельти Дунаю та румуни й молдовани, які живуть в Україні, тривалий час не мали можливості відвідати свою малу історичну батьківщину. Але сучасний стан україно-румунських взаємин дозволяє без особливих ускладнень українцям румунської частини дельти Дунаю та румунам і молдованам Української Бессарабії здійснювати туристичні подорожі до України з метою поглиблення відчуття єдності, укріплення ідентичності. Таку форму можна віднести до так званого *ностальгічного* етнотуризму, який в області має неабиякі перспективи, з огляду на присутність на Одещині етнічних груп молдован, гагаузів, болгар, євреїв, німців, росіян. І тут слід наголосити на ще одному напрямку етнотуризму, пов’язаному з унікальним етнокультурним ландшафтом Одещини. Населення етнічних груп є носіями різних культур. Болгари, гагаузи, євреї, молдовани, німці розселені в області як компактно, так і дисперсно. Та, попри різний характер розселення, можливість планування етнотуристичних маршрутів і ефективного використання цього туристичного ресурсу існує. Так, під час руху до кінцевого пункту призначення, туристичний маршрут пролягає через села, населені представниками різних етнічних груп. На прикладі кожного конкретного поселення та історії його заснування, туристи знайомляться також з історією краю. Заповнення у такий спосіб особливо тривалих за часом мандрівок є доцільним і продуктивним. До того ж, при наявності сільського етнографічного музею відкриваються можливості знайомства з матеріальною і духовною культурою жителів села.

Використання в етнотуризмі колекцій сільських музеїв – особлива проблема. Ресурс сільських музеїв та приватних комплексів-музеїв просто неба ще не задіяний належним чином туристичними агенціями. На Одещині існує ціла мережа історико-краєзнавчих та етнографічних музеїв, експозиції яких достатньо виразно презентують етнографію села, а відвідування по маршруту кількох різних за етнокультурним змістом закладів значно посилять пізнавальний ефект.

Важливим є питання використання та розширення джерельної бази для етнотуризму. Вона різноманітна за проблематикою, змістом і наповненням. Наприклад, до групи джерел написання текстів для етноісторичного туризму окрім матеріальних пам’яток у вигляді етнографічних експонатів слід зарахувати спогади респондентів про культурно-побутові традиції. Деяка інформація з цієї групи джерел може сприйматися як опосередкована, але необхідність її залучення до етнотуристичних маршрутів не викликає сумнівів.

Отже, в Бессарабії є унікальні ресурси для розвитку етнотуризму, що мають перспективи подальшого розвитку та надзвичайно цікаві для туристів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Анісімович-Шевчук О. Роль етнотуризму у формуванні політичної культури українського суспільства // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2013. – № 3. – С. 56–59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Osvita_regionu/osvita_regioniv_3_2013.pdf (дата звернення: 13.01.2021).
- Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Випуск 23–24. – 2013. – С. 318–322 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/7148/1/%d0%94%d1%83%d1%82%d1%87%d0%b0%d0%ba%20%d0%9e.%20%d0%a2%d0%b5%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%be-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%87%d0%bd%d1%96%20%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b5%d0%bc%d0%b8%20%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3>

- [%d0%be%20%d0%b5%d1%82%d0%bd%d0%be%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8%d0%b7%d0%bc%d1%83.pdf](#) (дата звернення: 13.01.2021).
- Кулаковська І. М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2010. – № 3. – С. 73–76.
- Кушнір В. Г. Народознавство Одещини. – Одеса, 2008. – 205 с.
- Кушнір В. Г., Петрова Н. О., Поломарьов В. М. Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н). – Одеса, 2010. – 392 с.
- Кушнір В. Г., Петрова Н. О. Етнотуризм на Одещині: перспективи розвитку // Проблеми туристичної галузі України: здобутки, стан, перспективи: збірник праць за матеріалами засідання наукового симпозиуму, 3–4 квітня 2014 року. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – С. 32–36.
- Кушнір В. Г., Петрова Н. О., Паларієв О. А. Фрумушика-Нова (історико-етнографічний нарис). – Одеса, 2020. – 72 с.
- Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук: спеціальність 11.00.02 “Економічна та спеціальна географія”. – Одеса, 2009. – 19 с.
- Про туризм. Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 27.09.2020).
- Рожнова В. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід // Етнічна історія народів Європи. – Випуск 39. – 2013. – С. 35–44.
- Руденко Є. Ленін, Сталін, бринза. Як у бессарабському степу відродили знищене село // Українська правда. – 9 серпня 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/9/7223127> (дата звернення: 13.01.2021).
- Фрумушика-Нова. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://frumushika.com> (дата звернення: 13.01.2021).

REFERENCES

- Anisimovych-Shevchuk O. 2013. Rol etnoturyzmu u formuvanni politychnoi kultury ukrainskoho suspilstva. *Osvita rehionu: politolohiia, psykolohiia, komunikatsiia*, no. 3, pp. 56–59 [Elektronnyi resurs]. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Osvita_rehionu/osvita_rehioniv_3_2013.pdf.
- Dutchak O. 2013. Teoretyko-metodolohichni problemy ukrainskoho etnoturyzmu: istoriohrafia. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia*, vol. 23–24, pp. 318–322 [Elektronnyi resurs]. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/7148/1/%d0%94%d1%83%d1%82%d1%87%d0%b0%d0%ba%20%d0%9e.%20%d0%a2%d0%b5%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%be-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%87%d0%bd%d1%96%20%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b5%d0%bc%d0%b8%20%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%b5%d1%82%d0%bd%d0%be%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8%d0%b7%d0%bc%d1%83.pdf>.
- Kulakovska I. M. 2010. Etnokulturnyi potentsial yak chynnyk pidvyshchennia ekskursiinoi pryvablyvosti rehionu. *Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, no. 3, pp. 73–76.
- Kushnir V. H. 2008. Narodoznavstvo Odeshchyny. Odessa.
- Kushnir V. H., Petrova N. O., Polomarov V. M. 2010. Narysy tradytsiinoi kultury ukrainsiv Odeshchyny (Mykolaiivskiy r-n). Odessa.
- Kushnir V. H., Petrova N. O. 2014. Etnoturyzm na Odeshchyni: perspektyvy rozvytku. *Problemy turystychnoi haluzi Ukrainy: zdobutky, stan, perspektyvy: zbirnyk prats za materialamy zasidannia naukovooho sympoziumu, 3–4 kvitnia 2014 roku*. Kamianets-Podilskiy: Kamianets-Podilskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka, pp. 32–36.
- Kushnir V. H., Petrova N. O., Palariiev O. A. 2020. Frumushyka-Nova (istoryko-etnohrafichni narys). Odessa.
- Orlova M. L. 2009. Resursy etnichnoho turyzmu rehionu: suspilno-heohrafichna otsinka (na materialakh Odeskoi oblasti): avto-ref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk: spets. 11.00.02 “Ekonomichna ta spetsialna heohrafiia”. Odessa.
- Pro turyzm. Zakon Ukrainy. 1995. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 31 [Elektronnyi resurs]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
- Rozhnova V. 2013. Problemy ta perspektyvy rozvytku etnoturyzmu: zarubizhnyi ta ukrainskyi dosvid. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, vol. 39, pp. 35–44.
- Rudenko Ye. 2019. Lenin, Stalin, brynza. Yak u bessarabskomu stepu vidrodyly znyshchene selo. *Ukrainska pravda*. 9 serpnia 2019 [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/9/7223127>.
- Frumushyka-Nova. Ofitsiyniy sait [Elektronnyi resurs]. URL: <https://frumushika.com>.